

สอนอย่างไรให้เกิดการเรียนรู้

ชาตรี สำราญ*

(1)

สอนให้รู้หรือสอนให้จำ

ลีลาการสอน ลีลาการเรียน ของคนเรานั้นมันต่างกันหลายคนหลายอย่าง บางคนเรียนแล้วจำนำไปใช้ บางคนเรียนแล้วรู้วิธีการเรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้มากมายหลายอย่าง แต่บางคนเรียนเฉย ๆ คือไม่รู้หรือ 'ไม่รู้' เมื่อคิดอย่างนี้แล้วอดที่จะคิดถึงเด็ก ๆ ลูกศิษย์ของผมว่าเขาเรียนแล้วรู้หรือไม่ ทำไมผมจึงคิดว่าคนเราเรียนแล้วรู้หรือไม่ เพราะใคร ๆ ก็คิดว่าถ้าเรียนแล้วต้องรู้ ใช้คนเราบางคนเรียนแล้วรู้ว่าได้เรียนมากกว่าเรียนเพื่อรู้

การเรียนการสอนในยุคปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งเรียนรู้เพื่อรู้และอีกส่วนหนึ่งเรียนรู้เพื่อจำ เพราะฉะนั้นผลทางการเรียนจึงออกมาไม่เหมือนกัน คนที่เรียนรู้เพื่อรู้กับคนที่เรียนรู้เพื่อจำแล้วนำไปใช้ จะมีผลการใช้ที่ต่างกัน เรื่องรอง รุ่งรัศมี (2536 : 36) เล่าไว้ในเรื่อง ธรรมะ ว่า

'.....มีคน ๆ หนึ่งชอบพูดถึงผลกรรมแห่งวัฏสังขารในชาติหน้าว่า หากฆ่าสิ่งใดในชาตินี้ ชาติหน้าก็จะเกิดเป็นสัตว์นั้นเพื่อใช้กรรม ฆ่าวัวก็ต้องเกิดเป็นวัว ฆ่าหมูก็ต้องเกิดเป็นหมู ถึงจะฆ่าสัตว์เล็ก ๆ อย่างมดและคูนก็ไม่ยกเว้น ชายที่ชื่อ สวีเหวินมู ฟังอยู่ในกลุ่มก็พูดขึ้นว่า 'ถ้าเช่นนั้นอะไรก็อย่าไปฆ่า ฆ่าคนจะเป็นการดีที่สุด'

ครับเพียงแค่นี้ก็พอจะเป็นตัวอย่างของการเรียนรู้เพื่อจำได้ แล้วลองช่วยกันคิดว่า ถ้าเราฆ่าสอนเด็กให้เกิดการเรียนรู้เพื่อจำอยู่ตลอดเวลา ตะกอนของการเรียนที่ตกผลึกในหัวใจเด็กจะเป็นอย่างไรบ้าง และอนาคตของมนุษย์ชาติจะเป็นอย่างไร ถ้าทุกคนเหมือนกับชายคนนั้นในเรื่อง ธรรมะ แล้วผมคิดว่า เป็นเรื่องที่น่ากลัวอย่างมากทีเดียว

ผมได้ศึกษาฟังคำว่าการเรียนรู้ คืออะไร พบว่า จิตรา วสุวานิช (อ้างถึงใน อารมณ์ ใจเที่ยง : 2537 : 13) กล่าวว่า

'การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลของปฏิกิริยาตอบสนองที่มีต่อสิ่งเร้า การเรียนรู้ยังหมายถึงการปรับปรุง และการปรับปรุงที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะมีคุณค่าในทางที่ดีขึ้นหรือไม่ก็อาจเป็นได้' และอารมณ์ ใจเที่ยง (2537 : 13) ได้กล่าวสรุปว่า

'การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรอันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด' แสดงได้ดังแผนภูมิ

* อาจารย์ 3 ระดับ 9 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยะลา

พฤติกรรมที่ถาวรอันนี้เนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัดนั้นได้แก่การที่เด็กคนหนึ่งว่ายน้ำไม่เป็น แล้วเขาก็ไปฝึกว่ายน้ำได้ แม้เขาจะหยุดว่ายน้ำไปนาน สามถึงสี่เดือน แต่เมื่อเขากลับมาว่ายน้ำใหม่ เขาก็สามารถว่ายน้ำได้ นั่นเป็นเพราะเด็กคนนั้นเกิดการเรียนรู้เรื่องว่ายน้ำแล้ว ที่กล่าวว่าเขาเกิดการเรียนรู้เรื่องว่ายน้ำก็เพราะเขาเกิดพฤติกรรมที่ถาวร ทางตรงกันข้าม ชายคนหนึ่งเล่นไฟไม่เป็น เขาก็ฝึกหัดเล่นไฟจนกระทั่งเป็น แม้เขาจะหยุดไปนาน แต่พอกลับมาเล่นไฟเขาก็สามารถเล่นได้ก็อีก ที่เป็นอย่างนี้เพราะเขาเกิดการเรียนรู้เรื่องไฟที่แล้วเช่นกัน พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงคือ จากเล่นไฟไม่เป็นคนเล่นไฟเป็นคนและเป็นพฤติกรรมที่ถาวรแต่เป็นพฤติกรรมค้ำไม้ดี

สรุปได้ว่า ลักษณะของการเรียนรู้จะพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่เกิดขึ้น 3 ลักษณะดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากเดิม
2. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นต้องเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะถาวร

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นจะต้องค่อเนื่องมาจากประสบการณ์อธิบายได้ชัดๆ ก็คนว่ายน้ำหรือคนเล่นไฟนั้น คนหนึ่งเมื่อก่อนว่ายน้ำไม่เป็นและอีกคนเล่นไฟไม่เป็นคนพอได้รับประสบการณ์ด้วยการฝึกว่ายน้ำและฝึกเล่นไฟอย่างต่อเนื่องก็ว่ายน้ำเป็น เล่นไฟเป็นและเป็นติดตัวไปได้ยาวนานแสนนานนั่นเอง

นั่นคือชายทั้ง 2 คน เกิดการเรียนรู้ขึ้นมาแล้ว คนหนึ่งเรียนรู้ในทางที่ดี อีกคนเรียนรู้ในทางไม่ดี คือตรงกันข้ามกัน

เมื่อเรารู้แล้วว่าการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ครูจึงจำเป็นต้องสนใจและตระหนักในเรื่องนี้ให้มากเพราะถ้าจัดประสบการณ์พลาดผู้เรียนก็จะรู้ผิดไปได้แล้วพฤติกรรมแบบชายคนนั้นในเรื่องตลกก็จะเกิดขึ้นได้

แล้วเราจะสอนลูกศิษย์ให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร
และการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ในทางที่ดี

(2)

จำเพื่อรู้หรือรู้เพื่อจำ

นับว่าผมเป็นครูที่โชคดีในด้านประสบการณ์การสอนมาก ที่พูดว่าโชคดีเพราะบังเอิญผมมีโอกาสได้สอนในโรงเรียนที่มีนักเรียนที่นิยมพูดและใช้ภาษาที่สองในชีวิตประจำวัน โดยใช้ภาษามลายูท้องถิ่น เป็นภาษาแม่ตลอดมา ลูกศิษย์ของผมส่วนหนึ่งเป็นเด็กเรียนช้า และเรียนช้ามาก เด็กทั้ง 2 กลุ่มนี้เป็นครูให้ผมได้เป็นครูอยู่ทุกวันนี้

‘ ฮายาตี กั ฮาบียะ เป็นลูกศิษย์ของผมเธอกำลังเรียนอยู่ ชั้น ป.3 (2535) ฮายาตี จัดอยู่ในกลุ่มเรียนช้า ส่วนฮาบียะจัดอยู่ในกลุ่มเรียนช้ามาก ทั้งสองคนอ่านหนังสือไม่ค่อยจะออก สอนซ้ำมักจะไม่จำ สอนบ่อยก็มักจะลืมบ่อย ผมจึงคิดหาวิธีให้เธอฝึกความจำโดยตั้งรางวัลไว้ว่า ถ้าทั้งสองท่องจำบทกลอนเมฆลากั บรามสุรได้ ผมจะให้รางวัลคนละ 20 บาท เพียงสองวันฮายาตีก็ท่องจำได้ พร้อมกับฮาบียะ และในวันต่อมาฮายาตีก็สามารถท่องคำกลอนบทใหม่ได้อีก และฮาบียะมาฝึกเรียนท่องจำจากเธอก็ที่หนึ่ง ผมแอบสังเกตวิธีการเรียนของเด็กทั้งสองพบว่า ฮายาตีท่องจำบทแรก (2533 : 43)

รวดเร็วคังหนึ่งลมพัด	เฉวียนลัวคไปโนเวหา
เยียมออกจากกลีบเมฆา	อสุราเห็นแก้วแววไว
ซึ่งนางเมฆลาโยนเล่น	ยิ่งเห็นยิ่งชอบอัชฌาสัย
ยิ่งพิศยิ่งคิดค้องใจ	จะใคร่ใค้ดวงจินดา

แล้วฮายาตีก็พยายามศึกษาคำ อ่านคำเป็นคำ ๆ และนำคำไปเทียบเคียงกับคำใหม่ต่อไป แล้วเธอก็สามารถอ่านคำอื่น ๆ ได้อีกทีละคำสองคำและในที่สุดเธอก็อ่าน บทกลอนบทใหม่ได้ และสามารถท่องจำบทกลอนนั้นได้จิตใจตลอดมา ผมพิสูจน์ในปี 2536 ให้เธอท่องจำบทกลอนเก่า ๆ เธอก็ยังท่องจำได้เช่นกัน นั่นคือประสบการณ์การเรียนรู้สู่การเรียนของฮายาตี เกิดเป็นพฤติกรรมถาวรในเรื่องนี้แล้ว และเธอสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมจากเด็กเรียนช้าเป็นเรียนได้ทันเพื่อนอีกด้วย ผมจึงเรียกการเรียนรู้อของฮายาตีว่าจำเพื่อเรียนรู้ กล่าวคือเธอจำคำที่ควรจำแล้วนำไปเรียนรู้คำใหม่ได้ จนกระทั่งเธออ่านออกเขียนได้ในเวลาต่อมา ส่วนฮาบียะเธอก็เรียนรู้อเพื่อจำ คือเธอจะฝึกจำบทกลอนจากเพื่อน ๆ ตลอดเวลา เธอมีความจำได้ดี แต่ไม่เกิดการเรียนรู้ต่อไป คือ จำซ้ำเท่าเดิมไม่เปลี่ยนพฤติกรรมไปเรียนรู้คำใหม่เรื่องใหม่ได้เหมือนกับฮายาตี ผมจึงเรียกเธอว่า เรียนรู้อเพื่อจำ ซึ่งกลุ่มนี้มักจะปรากฏอยู่ในหมู่นักเรียนหลายคน หลายโรงเรียนที่นักเรียนสามารถทำข้อสอบที่เขาจำจากคำครูบอกได้ เพราะครูสอนด้วยวิธีการบอกให้นักเรียนจำแล้วนำไปตอบข้อสอบ โจเซฟ ดี โนแวน กับ ดี บอน โกวิน (2534 : คำนำ)

กล่าวว่า

".....การศึกษาในห้องเรียนมักจะทำลายความเป็นตัวของตัวเองของนักเรียนไปเสีย เพราะเป็นการสอนไปตามตัวหนังสืออันไร้เหตุผล และมีแต่การท่องบ่นอันพบเห็นอยู่ทั่วไปในห้องเรียน..."

การสอนให้เด็ก ๆ จำสิ่งต่าง ๆ นั้นดี แต่จำแล้วจำเพียงอย่างเดียว หาประโยชน์อะไรไม่ได้เหมือนกับ อาบียะเธอจำอย่างเดียวไม่สามารถนำความจำของเธอไปใช้เป็นประโยชน์ได้ ส่วนฮายาตีนั้นเธอจำเพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ต่อไป จึงพูดได้ว่าการจำของเธอมีประโยชน์ต่อเธอมาก เพราะเป็นการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ โจเซฟ ดี โนแวก กับ ดี บอน โกวิน (2534 : 8) กล่าวต่อไปอีกว่า

"...การเรียนอย่างมีความหมาย ซึ่งตรงกันข้ามกับการเรียนท่องจำแบบนกแก้วขุนทอง ในการเรียนอย่างมีความหมายนักเรียนต้องรู้จักเลือกที่จะสัมพันธ์ข้อความรู้ใหม่ให้เข้ากับ มโนภาพและประพจน์ต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามตามที่ตนได้เรียนรู้มาแล้ว การเรียนแต่จำอย่าง เดียวนั้นมีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือความรู้ใหม่ได้มาโดยการท่องบ่นคำต่อคำ และเข้าไป ประกอบเป็นความรู้ของบุคคลอย่างไม่มีเหตุผลโดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับความรู้เดิมแต่อย่างใด"

ฮายาตี ไม่ได้ท่องจำแบบนกแก้วขุนทอง เธอเรียนอย่างมีความหมาย จึงทำให้เธอเรียนรู้คำใหม่ได้ ไม่เหมือนอาบียะ เธอเรียนอย่างไม่รู้ความหมาย เธอจึงไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ จำเป็นที่ ครูจะต้องคิดหาวิธีการให้เธอเกิดการเรียนรู้ขึ้นมาให้ได้

ผมคิดอยู่นานว่าจะสอนอย่างไร จึงจะให้เด็ก ๆ อย่างอาบียะ มะปาตะ ยาฮี และนุริยะ สามารถอ่านหนังสือได้เองบ้าง โดยไม่ต้องนั่งสอนคำต่อคำ เรื่องต่อเรื่อง จริงอยู่เด็กประเภทนี้ มีอยู่ไม่กี่ คนแต่ว่าเด็กเหล่านี้เองที่มีปัญหาให้ครูต้องขบคิด หาทางแก้ปัญหาก็ให้เขาหลุดพ้น หลุมบ่อแห่งการอ่านไม่ ออก เขียนไม่ได้ให้พ้นผ่านไปอย่างมีความรู้เทียบเท่าคนอื่นและสามารถเดินสู่จุดหมายปลายทางหรือจุด ประสงค์ปลายทางที่ครูวางไว้ได้

ผมคิดว่าครูทุกคนพออย่างเข้าสู่ห้องเรียนก็ย่อมจะมีจุดประสงค์นำทางวางไว้ว่าจะต้องนำ นักเรียนทุกคนเดินสู่จุดประสงค์ปลายทางของการเรียนการสอนครั้งนี้ให้ได้ แต่ในความเป็นจริงย่อมจะมี เด็กกลุ่มหนึ่ง อาจจะหนึ่งคน สองคน สามคนก็ตาม เขาก้าวไปไม่ทันเพื่อน เขาตกหลุมบ่อแห่งความ ไม่เข้าใจ เพื่อนคนอื่นเดินตามครูไปข้างหน้าแล้ว ครูจะต้องจัดกิจกรรมเสริม คนที่เดินไปข้างหน้าและ หวนกลับมาสอนซ่อม เด็กกลุ่มที่ตกหลุมแห่งความไม่เข้าใจ ให้เขาเข้าใจบทเรียนนั้น โดยใช้อะไรก็ได้ ที่เราเรียกว่านวัตกรรม มาสอนซ่อมเสริมพวกเขา จนเขาสามารถกระโดดขึ้นจากหลุมแห่งความไม่ เข้าใจ เดินตามเพื่อนเข้าสู่จุดประสงค์ปลายทางของบทเรียนครั้งนั้นได้ แม้ว่าเขาจะเดินช้า เดินตามหลัง เพื่อนก็ตามแต่ เราไม่ควรทิ้งเขา ให้ตายอยู่ในหลุมแห่งความไม่เข้าใจ

นวัตกรรมที่ว่านั้นมีอยู่ในหัวใจครูแล้ว ลองดึงออกมาใช้ให้เข้ากับจริตของลูกศิษย์ ความคิดและปัญญาย่อมจะเกิดขึ้นทั้งครูและศิษย์ ไซ้หมันครับ

(3)

ทำให้เห็นมโนภาพ

ผมพูดอยู่เสมอว่า เป็นครูที่โชคดี โชคดีที่ได้สอนลูกศิษย์ที่ใคร ๆ ก็คิดจะไม่อยากสอน เด็ก ๆ เหล่านี้ เขาท้าทายความเป็นครูอย่างเราว่า 'เอ็งเรียนมาจนได้รับปริญญาแล้วจะแน่สักแค่ไหน สอนคนอย่างข้าได้ไหม' ผมแ้วเสี่ยงท้าทายเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา จริงสิเราผ่านชั้นระดับปริญญา จบวิชาครู จบจิตวิทยาการศึกษา รับปริญญาบัตร ถ่ายรูปสวมครุฑวางโก้ครูในห้องรับแขกแต่สอนเด็ก 3-7 คนให้อ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ไม่ได้ มันสมกับครูที่สวมหรือไม่ สำเนียงเหล่านี้ก็องสะท้อนกลับไปที่ใจของผม

นิทาน นิทาน ผมนึกออกแล้ว ลองผูกเรื่องภาษาไทยให้เป็นนิทานสอนพวกเด็ก ๆ ดู ผมจึงสอนด้วยเรื่องง่าย ๆ ว่า

นิทานที่เล่า	คำที่เขียน
- ครูมีเรืออยู่ลำหนึ่ง	เรือ
- ครูชวนนักเรียนนั่งเรือไปเที่ยวกลางทะเล ขณะที่นั่งเรือครูก็เล่าเรื่องให้ฟัง	เรื่อง
- แต่ไม่นานนักเครื่องเรือเกิดขัดข้องกลางทะเล	เรื่อง
- นักเรียนรีบทำอย่างไรจึงให้เครื่องเรือ จะแล่นต่อไปได้ดีเหมือนเดิม	

เด็ก ๆ ต่างช่วยกันนึกในที่สุด คนที่เก่งก็บอกว่า "เดิม ค เข้าไปครู" ผมจึงให้อาบีชะ ออกมาเดิม ค เข้าไปตรงช่องว่างก็เป็นเครื่อง ขึ้นมาทันทีแล้วเราก็เล่นเกมต่อไป เช่น

ว	ลา	ลอ
วช	ลช	ลช
ควช	ปลช	ปลช

ผมสังเกตว่า เวลาเราสอนให้นักเรียนอ่านเกมสะกดคำหรือผันคำนั้นเราสามารถสอนให้เด็กเพียงบางคนอ่าน ผันคำสะกดคำได้ เช่น

ข-า-ย-ชาย

ย-า-ย-ยาย

ค-า-ย-ตาย

แต่กลุ่มของ อาบิยะ มะปาตะ ยาดี เขามักจะลำบากกับวิธีการเรียนแบบนี้ อาจเป็นเพราะว่าการผันคำผสมคำนั้นมีช่องว่างการจำยาวนานสำหรับพวกเขาได้ พอมาใช้นิทานประกอบเขาสนุกและจำคำได้ อาบิยะ เล่าให้เพื่อน ๆ ฟังว่า

หนูมี ลา อยู่ตัวหนึ่ง
หนูตื่นตัวลา ลาย
แล้วหนูปล่อยไว้ที่ ปลายทาง

เด็ก ๆ สนุกกับการเล่านิทานประกอบการเขียนคำ ผมจึงลองนำคำอื่นมาสอนบ้าง เช่น

ลัปรด	ลัประด
น้ำคล่า	น้ำคร่า
กระทัครัด	กะทัครัด
กระคือรือรัน	กระคือลือลัน
น้ำไหล	น้ำไหล
ใหม่	ใหม่

คำเหล่านี้เป็นคำที่เด็กใช้บ่อยแต่ก็เขียนผิดกันบ่อย ผมบันทึกความถี่ของการใช้คำและการเขียน มีคำเหล่านี้ 70 กว่าคำที่เด็กชอบใช้แต่เขียนผิด ผมลองเขียนแล้วให้พวกเขาเลือกกาคำที่ถูกไว้ และให้เขาบอกด้วยว่าใช้เกณฑ์อะไรมาบอกว่าถูกว่าผิด เด็กตอบไม่ได้ ผมจึงลองจัดกิจกรรมง่าย ๆ ให้เด็กเล่น เช่น

สับปะรด

ครูมี ครูสับให้เป็นชิ้น ๆ น้ำของสับปะรด
ก็กระเด็นมาปะ เสื้อครู ครูต้องรอน้ำราด
ล้างเสื้อครู

กะทักรัด

เวลาครูจะ รัคของ ครูต้องกะ ด้วยไม้บรรทัด

กระตือรือร้น

ถ้าครูมีความต้องการจะทำงานอย่างกระตือรือร้น ครูไม่ต้องคอยให้ใครมาปล่อยข่าว ลือ
อย่างลั่น เหลือเลย

พวกเด็ก ๆ ก็จะสรุปว่าคำที่ถูกต้องคือ กระตือรือร้น

น้ำไหล

ผมใช้น้ำในเหยือก เทให้ไหลลงมาแล้วชี้ให้ดูลักษณะการไหลยี่ดของน้ำ เด็กก็จำได้ว่า ไหลตัวไม่
ม้วน ตัวปล่อยให้ยาวเป็น -|-

ใหม่

คนเราเวลาได้ของใหม่ ๆ จะทะนุถนอมห่อผ้าไว้แสดงการห่อผ้าไว้ห่ม้วนเหมือนไม้ม้วน

การสอนแบบนี้เด็ก ๆ จำได้เพราะรู้สึกว่ามันมีความหมายสำหรับเขาและคำเหล่านั้นมีความ
สัมพันธ์ใกล้ชิดกับเขาด้วย เขาเห็นภาพจากคำเหล่านั้น คำแต่ละคำที่ครูยกมาให้เขาเรียนรู้มันสร้าง
มโนภาพให้เกิดขึ้นในใจเขาได้ฝังลึกอยู่ในใจเขาค้นาน บางครั้งผมสอนให้เห็นเป็นผังคำ เช่น

ลา	วา
ตาย	วาย
กลาย	ควาย

แต่บางอย่างให้เห็นความหมายที่แฝงลึกอยู่ในคำ เช่น ไข่ม้วน เด็กบางคนเขียนไข่ม้วน ผมให้
เด็ก ๆ ไปเค็ดไข่ม้วนมา แล้วแอบใช้ปากกาขีดไข่ม้วน มันจะม้วนงอปลาย ผมก็ชี้ให้ดูว่าไข่ม้วนนั้นเหมือนกับ
สระอะไร

เด็ก ๆ ก็บอกว่า สระ -ใ- แล้วเขาก็เขียนใบไม้ได้ถูกต้อง โจเซฟตี โนแวก กับ ดี บอนโกวิน (2534 : 21) กล่าวว่า

"...นัยสำคัญอันรู้สึกได้ ผู้เรียนจะประสบได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความลึกซึ้งของมโนภาพ หรือความสัมพันธ์เชิงประสบการณ์อันใหม่ที่รับไว้ได้ประการหนึ่งและผลกระทบของความหมายแห่งมโนภาพที่สัมพันธ์กันอันมีต่อการรับรู้อีกประการหนึ่ง..."

และนัยสำคัญอันรู้สึกได้นี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อ "ทั้งครูและนักเรียนจะต้องแสหาคู่มือค่าของความรู้เก่าเพื่อนำมาแสวงหาความรู้ใหม่" (โจเซฟ ดีโนแวก กับ ดี บอนโกวิน : 2534 : 25) ด้วยเหตุผลนี้เอง เวลาครูจะสอนคำใดให้กับเด็กครูจะต้องรู้ซึ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำ ๆ นั้น กับเด็กเสียก่อน คำที่มีความสัมพันธ์กับเด็กมากคือคำที่เด็กใช้มากนั่นเอง

ครั้งหนึ่งผมไปบรรยายเรื่องเทคนิคการสอนภาษาไทยมีครูคนหนึ่งถามว่าจะมักเขม้น จะสอนอย่างไร ผมตอบว่า ยังคิดไม่ได้ความจริงผมอยากจะบอกว่า คำบางคำต้องให้จำเป็นคำ ๆ ก็ได้ เพราะบางครั้งเราโยงเข้าสู่หลักเกณฑ์ไม่ได้ นอกจากให้จำเป็นคำ ๆ และคำเหล่านั้นมักจะเป็นคำที่นักเรียน ไม่ค่อยนำมาใช้บ่อยนัก หรือจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่จำเป็นต้องสอนเพราะปรากฏในบทเรียนกล่าวง่าย ๆ ว่าเราสอนตามแบบเรียนไม่ใช่สอนตามแบบเด็กต้องการ เราสอนตามแบบเรียนต้องการความจริงแล้วหลักสูตรต้องการให้เราสอนแล้วเด็กนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ แต่มีคำอีกมากที่ครูเกี่ยวข้องให้เด็กเรียน ออกข้อสอบด้วย ทั้ง ๆ ที่เรียนแล้วมีโอกาสใช้ได้จริงน้อย เช่น เสด็จ ทรงพระราชดำเนิน ขะมักเขม้น วิริยอุตสาหะ ฯลฯ คำเหล่านี้ครูเข้มนวดมากกว่า คำที่ผู้เรียนเรียนแล้วนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับผู้เรียนมากแล้วคำใดละคือ คำที่มีความสัมพันธ์กับผู้เรียนนี่คือปัญหาที่ครูจะต้องตอบ จะต้องรู้และต้องคอยสืบค้นเรียนรู้จากเด็ก ดูว่าคำใดที่เด็กใช้มากก็คำนั้นแหละมีความสัมพันธ์กับผู้เรียน เราต้องบันทึกคำเหล่านั้นไว้ ถ้าเขาเขียนผิดก็ควรหาวิธีการจัดกิจกรรมกับการเรียนการสอนแก้ไขให้เด็กเรียนรู้ได้ถูกต้อง ถูกวิธี

ผมเคยเขียนคำว่าภูเขา ให้เด็กดู เพราะเขาชอบคำนี้ (ป1) เขาพูดเขาเล่านิทานให้เพื่อน ๆ ฟัง และเขียน (แต่เขียนผิด) ให้ผมอ่านบ่อยครั้ง ผมจึงเขียนว่า

เด็ก ๆ ชอบและไม่นานเขาเขียนคำว่าภูเขาได้ถูกต้องเหมือนกันกับคำว่า

นอกจากจะให้เด็กมโนภาพตามตัวหนังสือแล้ว มโนภาพตามเรื่องทีอ่านก็มีนัยสำคัญมาก กุศลชินสกี ซารา ซี (2531 : 26) กล่าวว่า

.....ยิ่งถ้าแรงจูงใจให้อยากเรียน คือความภูมิใจให้วัฒนธรรมและภาษาของเขา รวมทั้งความ อิ่มอกอิ่มใจที่เห็นเรื่องนั้นเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยแล้ว เนื้อเรื่องก็ยิ่งมีความสำคัญ มากขึ้น เรื่องมุขปาฐะที่นำมาเรียบเรียงให้นำอ่าน ย่อมให้ทั้งความชื่นชมและเป็นบทคัดอ่านที่ดี เยี่ยมด้วย....

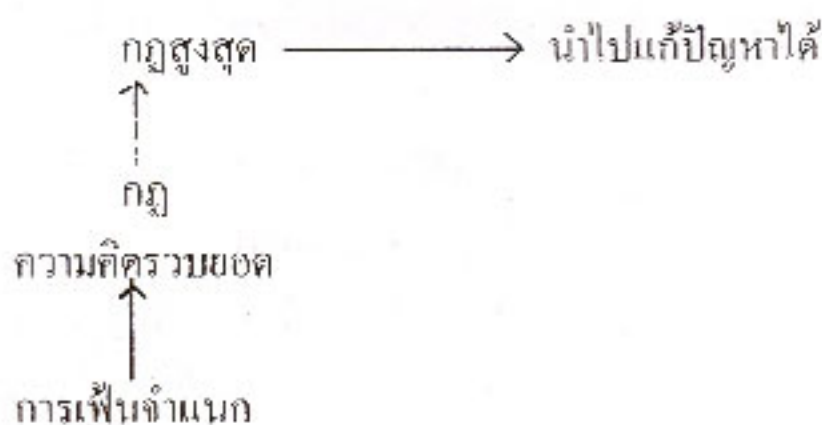
.....ท่วงทำนองเขียนมีความสำคัญยิ่งกว่าเนื้อหาเสียอีก ถ้าเขียนเรียงถ้อยคำในหนังสือให้อ่านง่าย สละสลวยและใช้ภาษาที่ผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ พูดกันอยู่จริงซึ่งถึงแม้มีศัพท์ใหม่และความคิดใหม่แทรกอยู่บ้างเขาก็จะอ่าน อันที่จริงเขาก็อ่านหนังสือถึงแม้ว่าจะไม่ใช่หัวข้อเรื่องที่เขาคิดว่าจะต้องการรู้ก็ตาม จึงนับว่าเป็นการอ่านเพื่อเรียนแทนที่จะเป็นการเรียนเพื่ออ่านเท่านั้น....."

ผมชอบใจตรงที่ กุศชินสกี ซารา ซี ใช้คำว่า อ่านเพื่อเรียนแทนที่เรียนเพื่ออ่าน มันก็คล้าย ๆ กับเรียนรู้เพื่อรู้แทนที่เรียนรู้เพื่อจำครูต้องสอนให้เด็กอ่านเพื่อเรียนรู้ ไม่ใช่เรียนเพื่ออ่านอย่างเดียว มันต่างกันตรงไหนลองคิดดู ระหว่างการอ่านเพื่อเรียนรู้กับเรียนเพื่ออ่าน และเรียนรู้เพื่อรู้ เรียนรู้เพื่อจำ ต้องคอยค้นหาความหมายของคำเหล่านี้ให้พบแล้วจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ถูกต้อง

ครั้งหนึ่งเด็ก ๆ เขียนคำว่าสังกศุ มาให้ผมผมถามว่า คำว่า หมายถึง ต่างกับสังเกตอย่างไร นักเรียนลองไปหาข้อแตกต่างการเขียนคำสองคำนี้

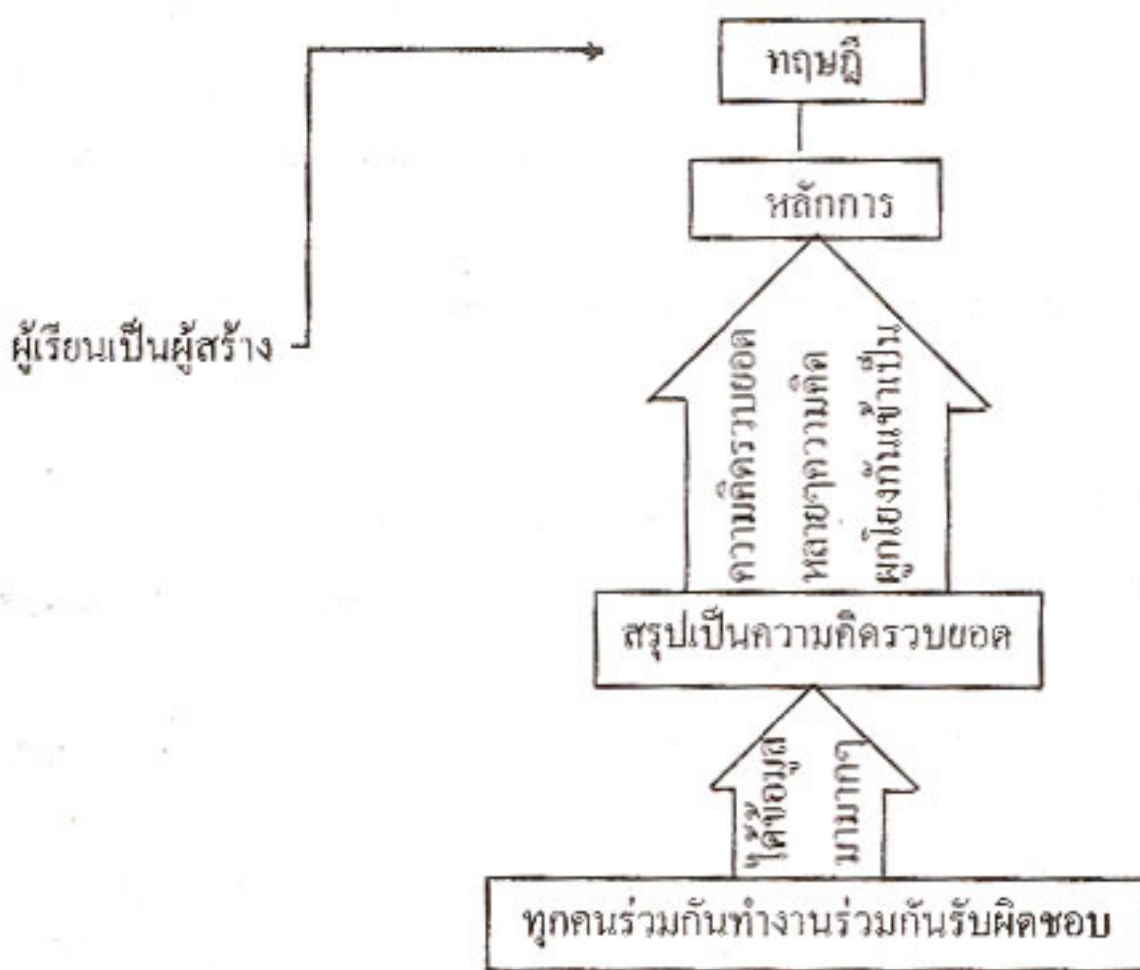
นี่คือการสอนแบบให้เด็กรู้จักจำแนกแยกแยะความเหมือนความต่างกันได้ นี่คือการอ่านเพื่อเรียนรู้

กาเย่ บอกว่า ให้เด็กรู้จักเห็นจำแนก แล้วเขาจะเกิดความเข้าใจและนำไปสรุปเป็นความคิดรวบยอดได้ต่อไปก็จะสามารถสร้างเป็นกฎ และเป็นกฎสูงสุด ซึ่งจะนำแก้ปัญหาได้ ถ้าเขียนแผนภูมิจะได้ดังนี้

ในขณะที่โกวิท ประวาลพุกข (2537 : 12) กล่าวถึง การสอนของครูสมัยก่อนว่า บอกทฤษฎี บอกเทคนิค บอกวิธีสอนแล้วนำไปใช้แต่ครูยุคใหม่จะต้องสอนแบบย้อนศร กล่าวคือ เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ

ปฏิบัติการเรียนรู้ได้หลาย ๆ แง่มุม หลาย ๆ ด้าน หลาย ๆ เรื่อง แล้วนำมาสรุปเป็นความคิดรวบยอด นำความคิดรวบยอดของหลายคนมาผูกโยงกันเข้าเป็นหลักสูตร เป็นทฤษฎีแล้วนำไปใช้ประโยชน์นั้นคือ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างทฤษฎี สร้างหลักการ สร้างความรู้ ถ้าเขียนเป็นแผนภูมิจะได้ดังนี้

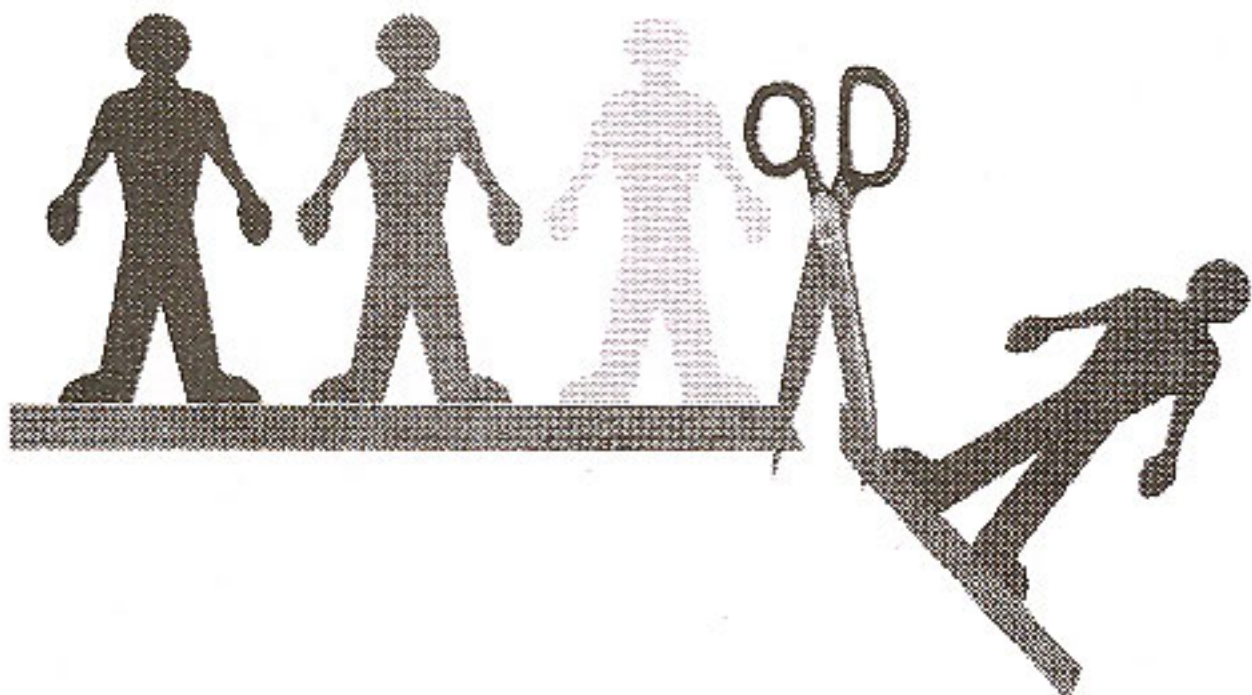
นอกจากนี้โกวิท ประวาลพุกษ (2537 : 12) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า

.....แต่อย่าลืมว่าทฤษฎีที่ผู้เรียนสร้างขึ้น เป็นทฤษฎีที่ใช้ได้ในวงแคบ ๆ มีเงื่อนไขจำกัด ตามประสบการณ์ ตามสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ แนวคิดของผู้เรียนจะขยายไปเรื่อย ๆ และรู้จักประเมินว่าแนวคิดไหนใช้ได้ แนวความคิดไหนใช้ไม่ได้ แนวคิดไหนต้องคิดแปลง แนวคิดไหนต้องเพิ่มเติม ต้องมีการเพิ่มเติมอยู่ เพราะว่าการใช้สภาวะหนึ่ง ๆ ใช้ได้ แต่พอสภาวะหนึ่งจะใช้ไม่ได้จะต้องปรับเพื่อให้ใช้ได้....."

การที่จะให้นักเรียนค้นพบ กฎเกณฑ์จนถึงขั้นสร้างขึ้นเป็นทฤษฎีได้นั้นสำคัญอยู่ที่ครู กล่าวคือ ถ้าครูยังยึดคติวิธีสอนแบบเดิม คือ บอกรและบอกเด็กตลอดเวลา เด็กก็ไม่มีโอกาสที่ค้นพบสิ่งที่เขาควรจะค้นพบได้ด้วยตนเอง แต่เขาจะต้องจำและจำสิ่งที่ครูบอกอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นครูจะต้องเปลี่ยนวิธีการสอน จากการบอกมาเป็นการย้ยนคุณักเรียนลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติหลายแง่ หลายมุม หลายเรื่อง แล้วเขาก็จะค้นพบสิ่งที่เขาควรจะค้นพบ

เพื่อนครูอาจจะแย้งว่าแล้วความรู้เด็กจะได้นมาจากไหน ถ้าครูไม่บอกเด็ก ผมขอเรียนถามว่า จำเป็นด้วยหรือที่เด็กจะต้องจดจำความรู้ที่ครูบอกให้ ในเมื่อเด็ก ๆ มีวิธีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ได้มากมาย แท้จริงแล้วความรู้นั้นสามารถหาอ่านในตำรา แต่เทคนิควิธีการต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติและสร้างไปเรื่อย ๆ ดังคำกล่าวที่ว่า

* ผู้ปฏิบัติธรรมเท่านั้นที่รู้ธรรม

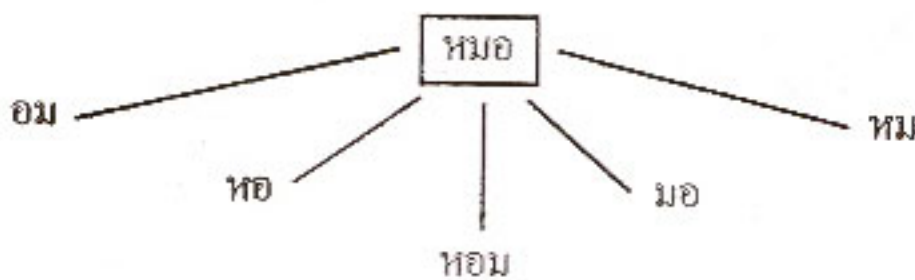
(4)

มองให้เห็นภาพของงาน

ปัญหาที่ตามมาคือ สอนอย่างไรให้เด็กมองเห็นหรือค้นพบได้ด้วยตนเอง ผมอยากจะบอกว่า สอนโดยไม่ต้องสอน กล่าวคือครูหยุดเป็นผู้รู้ หยุดการเป็นผู้บอก ครูต้องมองภาพของงาน (Expectation) ให้ชัดเจน ผมขออาศัยแนวทางของโกวิท ประวาลพุกษ์ (2537 : 13) กล่าวว่า การสร้างยุทธศาสตร์สร้างผู้นำ ต้องมองภาพของงานให้ชัดเจนต้องใช้กระบวนการเพื่อ

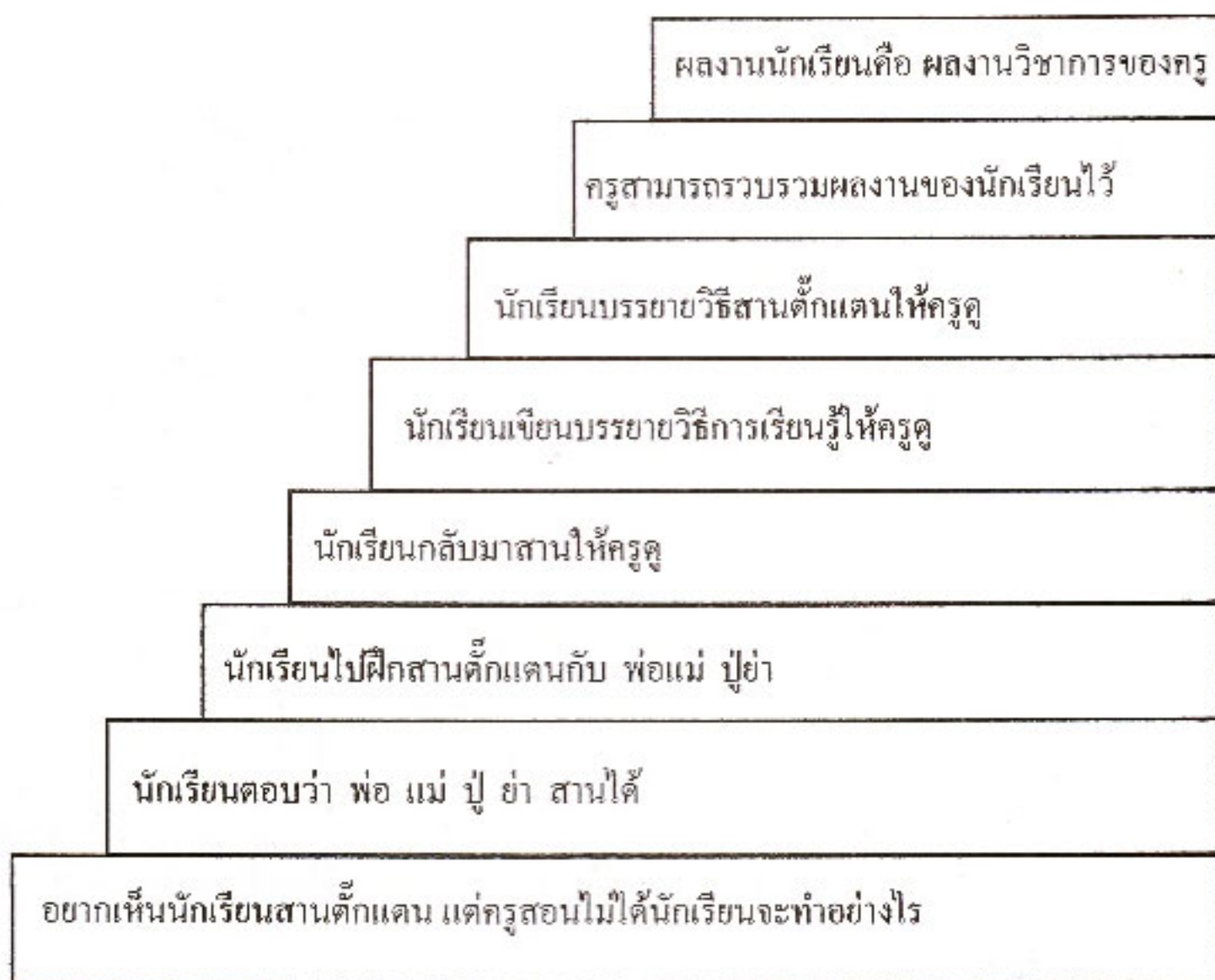
1. ให้ผู้เรียนมองภาพของงานที่จะเรียนชัดเจน เขียนบรรยายให้สร้างแผนภูมิความสัมพันธ์ การศึกษาผลงานของเขาเองได้
2. ประชุมปรึกษาหารือโดยนำข้อมูลที่มีอยู่ปรึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยเหลือกันเพื่อปรับปรุงพัฒนาผลการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น
3. การลงมือทำโดยมีการจัดการตัดสินใจในการเลือกมากยิ่งขึ้น
4. การบูรณาการเนื้อหา ความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกันและช่วยกันกำหนดลักษณะการเรียนรู้ ให้การเรียนรู้มีความหมายยิ่งขึ้นโดยการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลสังเคราะห์ความรู้ทั้งหลาย มาเป็นหลักการให้ได้ (Generic Knowledge)

จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนนั้น ต้องให้ผู้เรียนมองภาพงานให้ชัดเจน ถ้าสอนคำก็ต้องมองภาพของคำให้ชัดเจน เช่น จะสอนคำว่า หอม ซึ่งเด็กมักจะเขียนเป็น หอม นอกจากจะให้รู้ความหมายของคำแล้วต้องให้รู้ภาพของคำให้ชัดเจนด้วย ผมเองทดลองสอนโดยให้เด็กมองภาพของคำว่า หอม ให้ตลอดดังนี้คือ

คำเหล่านี้แต่ละคำมีความหมายไม่เหมือนกันแต่แน่นอนทุกคำมีความหมายไม่ตรงกับคำเดิมคือ หอม เพราะฉะนั้นจะเขียน หอม เป็น หอม ไม่ได้แล้วเพราะมองเห็นภาพของคำได้ชัดเจนแล้ว คำอื่น ๆ ก็เช่นกันต้องให้เด็กรู้เห็นภาพของคำให้ชัดเจนจึงจะรู้คำนั้นได้อย่างรู้แล้ว

การเรียนรู้การสอนวิธีอื่น ๆ ก็เช่นกัน ต้องรู้ภาพของคำนั้นให้ชัดเจน มีครูคนหนึ่งถามผมว่า จะสอนให้เด็กसानตักแตนทำอะไร ผมก็ตอบว่า ไม่ต้องสอน เขาก็ย้อนกลับมาแล้วจะให้ทำอะไร ครูไม่สอน ผมจึงว่าคนเก่งมีอยู่มากมายในหมู่บ้าน เขาคิดได้เขาก็ดำเนินการดังนี้

จะเห็นได้ว่าพอครูหยุดสอน นักเรียนก็ค้นพบวิธีการเรียนรู้ได้อีกวิธีหนึ่ง ถ้าครูได้ทำหลาย ๆ เรื่อง เด็กก็จะมีวิธีเรียนรู้หลาย ๆ วิธี และนี่คือ กฎที่สามารถสรุปเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ได้ วิธีการแสวงหาความรู้นี้แหละคือตะกอนที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในใจเด็ก นี่คือธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรมแท้จริงแล้วความรู้ในการสานตักแตนเด็กนำไปหากินไม่ได้แต่วิธีการหาความรู้จนสานตักแตนได้ ถ้าคิดตัวเด็กไปตลอดก็จะสามารถหาเลี้ยงชีพได้

การสอนให้เด็กเห็นภาพของงานนั้น ทำได้ทุกวิชา เพราะเป็นการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นในใจเด็ก ให้เด็กเห็นด้วยตัวเด็กเอง เด็กเรียนรู้แล้วยิ่งสนุก เพราะเขาสามารถหลับตาเห็นภาพได้เช่น

ต่ออาชีพได้ คิดได้ว่าอนาคตน่าจะมีอาชีพใดบ้างที่ตนเองพอจะทำได้ แล้วรวบรวมเป็นหนังสือเล่มเล็ก ชื่อว่า 'อาชีพที่ฉันรู้จักในชุมชน' นั่นคือความรู้ที่เด็ก ๆ ได้มาด้วยวิธีการเรียนรู้ของเด็กเอง และงานที่เด็กเขียนรวมเล่มคือ ตะกอนการเรียนรู้การสอน คือผลของงานวิชาการ เห็นไหมว่า เมื่อเราพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กได้ เราก็สามารถพัฒนาการสอนของเราได้ด้วย เรียกว่า การพัฒนาผลงาน วิชาการไงล่ะครับ

ผมขึ้นต้นด้วยนิทาน ก็จะจบด้วยนิทานเช่นกัน เรื่อง รุ่งรัศมี(2536 : 24-25) เขียนเล่าไว้ว่า

ขณะที่ หลุนเขียนหนังสือเลียด้อยก็ยืนอยู่หน้าเขาเห็นฉีเหิงกงนอนอ่านหนังสืออยู่จึงเข้าไปถามว่าอ่านอะไร ฉีเหิงกงบอกว่า "อ่านถ้อยคำของเมธีที่ตายไปแล้ว" หลุนเขียนจึงกล่าวว่า "สิ่งที่ท่านอ่านคือถ้อยคำของคณโพราน" ที่หลุนเขียนกล่าวอย่างนี้เพราะว่า

ศิลปะการทำลือนั้น ถ้าเหลาเดียนานไปก็จะหลวม ถ้าเหลาเดียนเร็วไปก็จะคับ ใสไม่เหมาะสม

